

Волинець К. І.,
завідувач кафедри початкової освіти та методик
природничо-математичних дисциплін
Педагогічного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук, доцент

ІДЕЇ К.Д.УШИНСЬКОГО ЩОДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ В СУЧАСНІЙ НЕПЕРЕРВНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ

У статті розглядаються педагогічні ідеї К.Д. Ушинського та їх реалізація в сучасній неперервній педагогічній освіті. Висвітлюються вимоги К.Д. Ушинського до підготовки майбутніх педагогів.

Ключові слова: *неперервна освіта, вчитель, народність, підготовка вчителя.*

Постановка проблеми: Саме життя стверджує, що для того, щоб рухатись у майбутнє, необхідна опора на минуле. Тому безцінним для всіх нас є те, що в безмежному світі педагогічних знань відкриваємо ми для себе мудрі і глибокі думки корифея педагогічної думки, основоположника педагогічної науки і народної школи, творця стрункої педагогічної системи, автора багатьох наукових праць і посібників Костянтина Дмитровича Ушинського.

На його ідеях побудовані й розвиваються не лише вітчизняні освіта й виховання. Своєю теоретичною діяльністю К.Д. Ушинський зробив вагомий внесок у скарбницю світової педагогічної думки [1;182]. Він хотів бачити в своїй країні розумного, творчого, доброго, патріотично налаштованого педагога, здатного до саморозвитку та самовдосконалення.

Педагогічну спадщину К.Д. Ушинського досліджували М.М. Грищенко, М.С.Грищенко, М.Ф. Даденков, С.А.Литвинов, О.Р.Мазуркевич, Є.М.Водовозова, Л.В.Артемова, М.Л.Рибакова, С.Х. Чавдаров,

О.К.Романовський, І.Я. Барсук О.О.Любар, Г.М.Стельмахович, Д.П.Федоренко та багато інших. Твори великого вченого добре знають і зарубіжні педагоги.

Проблеми функціонування системи неперервної професійно-педагогічної освіти досліджувалися в працях іноземних (А. Мансбрідж, П.Ленгранд, Е. Фор, Ф. Кумбс) та вітчизняних вчених І.А. Зязюна, Н.Г. Ничкало, С.О. Сисоєвої, М.М. Солдатенка та інш. Проблему професійної підготовки майбутніх фахівців у контексті особистісного спрямування аналізували українські вчені: Г.О. Балл, І.Д. Бех, О.М. Пехота, В.В. Рибалка, Т.І. Сущенко. Розробкою теоретичних основ неперервної педагогічної освіти в Україні опікувались Г.І.Артемчук, В.М.Курило, В.М. Галузинський, О.Я. Савченко, С.О. Сисоєва, І.С. Руснак та інші.

Педагогічні ідеї К.Д.Ушинського в сучасних умовах збагачуються новими й новими науковими знахідками в системі неперервної педагогічної освіти. Тому **метою і завданням** нашого дослідження є аналіз педагогічних ідей К.Д. Ушинського щодо підготовки майбутніх вчителів та особливості їх реалізації в умовах сучасної неперервної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. В період соціально-економічних і політичних змін, бурхливого розвитку науково-технічної революції на перший план висувається проблема визнання пріоритету особистості людини з притаманними їй розумовими і фізичними здібностями, потребами, ідеалами тощо. [5; 7]. Масштабні зміни в системі освіти виключають стереотипний погляд на освіту як на "жорстку", закриту систему, яка гарантує достатність середньої та вищої освіти на все життя. Вся освітня діяльність, у тому числі і її вища фаза, розглядається як постійний рух, а не стан; розвиток, а не застиглість[6;34]. Мова йде про неперервну педагогічну освіту, орієнтовану на неперервний загальний і професійний розвиток особистості людини.

Неперервну педагогічну освіту розглядають як процес, який охоплює певний період життя людини, що забезпечує поступовий розвиток творчого

потенціалу особистості і всебічне збагачення її духовного світу, цілеспрямована систематична пізнавальна діяльність щодо освоєння і вдосконалення знань, умінь і навичок, одержаних в педагогічному ВНЗ, а також шляхом самоосвіти [4;580].

У науковому доробку К.Д. Ушинського ми знаходимо висвітлення проблем, співзвучних із проблемами сучасної неперервної педагогічної освіти. Філософсько-педагогічна думка вченого про нерозривний зв'язок філософських поглядів і теоретичних педагогічних положень мала величезний вплив на розробку теоретичних основ педагогічної науки та боротьбу за радикальне перетворення школи. К.Д.Ушинський зазначає, що педагогіка як наука вивчає закони та закономірності педагогічних явищ і на їхній основі виводить педагогічні правила. Вона не досліджує минулого чи теперішнього, а має на меті створення нового, чого ще не було. Він стверджував, що педагог повинен чітко уявити і розмежовувати науку в своїй системі від “педагогічного розвитку дітей” та передавання їм необхідних і корисних знань для життя[7; 8-9].

Великий вчений розглядає педагогіку не просто як синтез науки й мистецтва, зазначаючи, що вона є «першим вищим з мистецтв», бо прагне задовольнити найбільшу з потреб людини й людства до вдосконалень у самій людській природі; не до вираження самої природи людини — її душі й тіла; а вічно передуючий ідеал цього мистецтва є довершена людина»[12;193-194]. Глибоке розуміння педагогіки як інтеграції науки і мистецтва змушує нас і сьогодні замислитись над її сутністю і призначенням.

Справжній учитель, на думку К.Д. Ушинського, — це той, хто постійно сам вчиться, займається самоосвітою, знайомиться з найновішою педагогічною літературою, постійно вдосконалюється й підвищує свою кваліфікацію[9;215]. Ця думка домінує і сьогодні: системоуворювальним чинником сучасної неперервної освіти слугує суспільна потреба в постійному розвитку кожної людини[4;581].

К.Д.Ушинський застерігав, що у педагогіці не повинно бути штучних, беззмстовних кабінетних теорій, вузького практицизму. Виховання, на його думку, не може бути відірваним від життя та практики, а спиратись на педагогічну теорію. [7;8-9].

Проте сучасна освіта, на жаль, не завжди дотримується порад К.Д. Ушинського. Як зазначає П.Ю. Саух, «головною характеристикою сучасної української освіти є вичерпаність основної педагогічної парадигми, яка поспішно доповнюється скороспілими й експериментально неперевіреними ідеями та окремими елементами європейських освітніх технологій. Слепе копіювання західних стандартів ведуть до руйнації власної «педагогічної матриці», в той час як інтеграція вітчизняної культури в міжнародний простір передбачає не уніфікацію, а *гармонізацію* освітніх систем з метою розширення відповідності й сумісності інтересів усіх учасників освітнього процесу»[7].

Із глибини майже двох століть К.Д. Ушинський відповідає сучасникам: "виховання, створене самим народом і побудоване на народних основах, має ту виховну силу, якої нема в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях або запозичених в іншого народу"[12; 100-101].

Світогляд К.Д. Ушинського формувався під впливом духовного життя українського народу, народної педагогіки, разом з українською мовою, яку добре знав і щиро любив, охоче спілкувався нею. [9; 203-206] Саме тому, основою педагогічної системи Ушинського став принцип народності, який ґрунтується на думці, що народ має право на школу рідною мовою, побудовану на власних національних засадах. З'ясуванню педагогічного

принципу він присвятив одну з найвизначніших праць — "Про народність у громадському вихованні".

Він перший увів поняття "народна педагогіка" в широкий обіг і переконливо довів, що кожен народ, який хоче себе зберегти як націю й уникнути асиміляції, повинен мати свою державу, в якій народна педагогіка, власна система національного виховання передається із покоління в покоління як найдорожчий заповіт. [12; 100-101].

Відвідавши ряд європейських країн К. Д.Ушинський видає навчальну книгу *«Рідне слово»* та *«Керівництво до викладання за "Рідним словом"»*, які витримали **146** перевидань. Він науково довів, що "вірніше за інші особливості передається від батьків до дітей" спадкова основа національної належності й характеру, за його твердженням вона "служить найміцнішою основою для всього, що становить згодом повний характер Людини". [12;126.]

Його твори – це підручники з народної педагогіки. Наприклад, у першій частині "Рідного слова" вміщено понад 75 відсотків фольклору щодо загальної кількості матеріалу, а в другій — половину. У "Рідному слові" Ушинський використав 366 прислів'їв і приказок, 62 загадки, 51 баєчку і жарт, 32 народні казки, 22 народні пісні, 7 скоромовок, а також безліч творів, у тому числі й своїх, близьких за змістом і формою до народних [9;209].

Дослідивши загальні основи виховання в різних країнах, Костянтин Ушинський дійшов такого висновку: загальної системи народного виховання для всіх народів немає ні на практиці, ні в теорії; у кожного народу своя особлива національна система виховання, тому запозичення виховних систем у інших народів неприйнятні; не можна жити за зразком іншого народу, хоч би яким принадним був цей зразок, так само не можна виховуватися за чужою педагогічною системою, хоч би яка вона була струнка і добре обдумана; основу народності становить мова[1;180-181].

Вимоги до вчителя і його всебічної підготовки сформульовані К.Д.Ушинським чітко та однозначно. Вміння не тільки вчити, а й виховувати

любов до своєї професії й прихильне ставлення до дітей, відповідальне ставлення до обов'язків педагога, освіченість, ґрунтовне знання педагогіки і психології, статечність, володіння педагогічною майстерністю й педагогічним тактом — ось провідні риси справжнього вчителя.

«У вихованні все має ґрунтуватися на особі вихователя, тому що виховна сила виявляється тільки з живого джерела людської особистості. Ніякі статuti й програми, ніякий штучний організм закладу, як би хитро його не було придумано, не може замінити особистості у справі виховання... Тільки особистість може впливати на розвиток і визначення особистості, тільки характером можна формувати характер»[7;16].

У “Педагогічній антропології” К.Д.Ушинський розкриває систему підготовки вчителя до педагогічної діяльності, звертаючи увагу на найважливіші сторони у підготовці педагога :

- усвідомлення ролі педагога у навчанні й вихованні людини; удосконалення навчання як знання та ідеї ;
- пізнання законів людського розвитку майбутнім педагогом; глибоке вивчення педагогом педагогічної теорії;
- вдосконалення педагогічної майстерності на основі педагогічної теорії;
- найстаранніше вивчення фізичної й духовної природи людини;
- вивчення педагогічної практики, історії різних педагогічних заходів та на їх основі вироблення чіткої позитивної мети виховання тощо[2;.66].

По сучасному звучить думка великого педагога про те, що вчитель має бути педагогом за покликанням, шлях до педагогічної діяльності лежить через ефективну організацію профвідбору в педагогічні навчальні заклади, через реорганізацію підготовки майбутнього вчителя в стінах педагогічних навчальних закладів та подальшого удосконалення його педагогічної майстерності через різні форми підвищення кваліфікації та самоосвіту.

Статтю «Проект учительської семінарії» він присвятив розробці системи підготовки майбутніх учителів для сільських народних шкіл. Щиро

бажаючи покращення підготовки вчителів, він висловлював пропозиції щодо створення в університетах педагогічних факультетів, де б готували викладачів педагогіки та вчителів для середніх шкіл. Для підвищення кваліфікації народних вчителів К.Д.Ушинський пропонував організовувати при семінаріях вищі педагогічні курси, щорічні лекції з педагогіки та психології; вважав за необхідне проведення вчительських з'їздів, зборів, нарад[7].

К.Д. Ушинський розробив проект учительської семінарії, куди радив приймати лише тих, у кому можна передбачити хороших учителів. Попередній відбір семінаристів мав відбуватися через навчання протягом кількох років у підготовчій учительській школі з наступним складанням іспиту. Вихованці, прийняті за екзаменом, повинні залишатися в семінарії 3 місяці і чекати остаточного зарахування. У семінарії поряд з вивченням необхідних навчальних предметів відбувалася ґрунтовна практична підготовка майбутніх учителів. К.Д. Ушинський вважав, що народний учитель повинен досконало володіти письмом, уміти малювати, креслити, виразно читати та співати. Крім загальних і спеціальних предметів семінаристи повинні прослухати курс природничих наук, спрямований на пояснення природних явищ, предметів, які оточують селянських дітей. Також не слід нехтувати знаннями з агрономії та медицини, які можуть стати вчителеві у пригоді під час проведення культурно-просвітницької роботи серед сільського населення. Чільне місце в програмі відводилося педагогіці та методиці початкового навчання, психології та вивченню дитячих ігор.

Актуальною для сучасної освіти є ідея К.Д. Ушинського про нерозривний зв'язок теорії й практики виховання. Для практичної підготовки майбутніх учителів він *вперше запроваджує педагогічну практику* для семінаристів, яка складалася з чотирьох етапів:

- практика у школі, що передбачала допомагати вчителеві готувати уроки, а учням — їх вислуховувати;
- пробні уроки в елементарній школі; визначався час, коли

семінарист був готовий до них;

— річне стажування у школі під наглядом семінарії; організовувалося тоді, коли семінарист був готовий до роботи;

— постійна турбота семінарії про своїх випускників (працевлаштування та матеріальне забезпечення, листування з ними, грошова підтримка, протекції у потрібних випадках, забезпечення новими книгами й посібниками).

Надзвичайно сучасними і важливими були думки вченого про необхідність надання педагогічної освіти жінкам. Працюючи у Смольному

інституті, він відкрив для вихованок дворічний педагогічний клас, для якого склав програму з педагогіки, сам викладав цей курс, керував педагогічною практикою для студентів.

Єлизавета Миколаївна Водовозова, учениця і послідовник К.Д. Ушинського, навчалась у Смольному інституті шляхетних дівчат, назвала його "першим світлим променем в царстві інститутського мороку, паскудства темряви і застою". В книзі "На заре життя" вона згадувала : "Багато десятків років минуло з того часу, мій життєвий шлях закінчений, і перед дверима домовини, але до цього часу не можу забути полум'яної промови цього великого вчителя, який вперше кинув людську іскру в наші голови, примусив тремтіти наші серця людськими почуттями, пробудив в нас благородні вільні душі, які без нього повинні були згаснути"[11].

Висновки. Педагогічні ідеї великого педагога К.Д.Ушинського є для нас взірцем служіння народові та нації, вони і нині успішно втілюються під час розбудови самостійної Української держави, у відродженні й розвитку національної школи, освіти, української системи виховання, української педагогіки.

У творах К. Д. Ушинського ми знаходимо думки про необхідність постійного розвитку особистості дитини та педагога; про вимоги до підготовки висококваліфікованих кадрів в умовах навчального закладу; про значення народності та зв'язку теорії й практики у підготовці майбутнього

вчителя, здатного до творчого пошуку, до вирішення практичних завдань, удосконалення набутих знань. Вони є для сучасних педагогів підручником та путівником з педагогічної діяльності.

Перспективи. Як засвідчили результати аналізу ідеї великого педагога щодо підготовки майбутніх учителів залишаються пріоритетними донині. Подальші дослідження цієї проблеми будуть проводитись у розрізі розвитку освітніх технологій, спрямованих на поглиблення професіоналізму майбутніх педагогів.

Джерела:

1.Артемова Любов Вікторівна. Історія педагогіки України/ Любов Вікторівна Артемова// підручник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. – Київ. Либідь,2006. – 422с

2.Грама Г.П. Развитие професійної освіти в контексті «педагогічної антропології» К. Д. Ушинського і сучасності / Г.П. Грама // Наукові праці. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія. Випуск 8 (174) - Донецьк: ДВНЗ «ДонНТУ», 2010. - 258 с. – С.64-68

4..Енциклопедія освіти/ Акад.пед. наук України; головний ред. В.Г.Кремень. – К.: Юрінком Інтер. 2008. – 1040 с.

5.Солдатенко М. М. Теоретико-методологічні основи розвитку самостійної пізнавальної діяльності майбутнього вчителя /М.М. Солдатенко М. М.// дис...докт. пед наук., спец. 13.00.04 Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – Київ, 2006. – с. 426

6.Саух П.Ю. Між негативною креативністю ідей і українською вестернізацією: сучасна освіта - портрет без прикрас/ П.Ю. Саух // Неперервна професійна освіта: теорія і практика . – 2011. – С.34-41

7.Хрестоматія з української класичної педагогіки: К. Ушинський, С. Русова, А. Макаренко, Г. Ващенко, В. Сухомлинський: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Уклад. В. П. Кравець, О. І. Мешко. - К: Грамота, 2008. - 768 с.

8.Данилов М.А. Процесс обучения в советской школе/ М.А. Данилов - М.: Учпедгиз, 1960. – 299с.

9.Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія української школи і педагогіки: Навч. посіб. / За ред. О.О. Любара. — К.: Т-во "Знання", КОО, 2003. — 450 с. — (Вища освіта ХХІ століття). – С.215]

10.Материалы и варианты «Педагогической антропологии»К. Д. Ушинского . - 1961 — 535 с.

11. Мітічева Н.І. Музей К.Д.Ушинского/ Н.І. Мітічева//Дитячий садок. – 1999.- №47. – С.5-96.

12.Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. : Т.1. Теоретичні проблеми педагогіки / Склав і підг. Е. Д. Дніпров; За ред. О. І. Піскунова та ін. 488 с.; Т.2.- 360 с.

В статье рассматриваются педагогические идеи К.Д. Ушинского и их реализация в современной непрерывной педагогическом образовании. Освещаются требования К.Д. Ушинского к подготовке будущих педагогов.

Ключевые слова: *непрерывное образование, учитель, народность, подготовка учителя.*

The pedagogical ideas of K.D are examined in the article. Ushinskogo and their realization in modern continuous pedagogical education. The requirements of K.D light up. Ushinskogo to preparation of future teachers.

Key words: *continuous education, teacher, nationality, teacher preparatio.*